

Implementace a dodržování závazků mezinárodního režimu ochrany klimatu ve vybraných státech

PŘEMYSL ŠTĚPÁNEK

Implementation of and Compliance with the Commitments of the International Regime of Climate Protection in Selected Countries

Abstract: What is the relevance of international and domestic factors for the implementation of and compliance with the commitments of the international regime of climate protection? This article analyses the implementation of and compliance with the United Nations Framework Convention on Climate Change and the Kyoto Protocol in the cases of seven comparable countries: Austria, Belgium, the Czech Republic, Greece, Hungary, Portugal and Sweden. These countries have been achieving different levels of success in meeting their climate protection goals so far. Based on a detailed study of various reports and an analysis of factors such as the level of ambitions in the international environment protection policy, the GDP and GDP energy intensity change, the summary points out that GDP energy intensity change proves to have a significant correspondence with the level of compliance, i.e. with the rate of total greenhouse gas emissions reduction, which shows that there are close interlinkages between the energy use of national economies and climate change issues.

Key words: climate change, implementation, compliance, Austria, Belgium, the Czech Republic, Greece, Hungary, Portugal, Sweden.

Jak významné jsou mezinárodní a domácí faktory pro implementaci a dodržování závazků mezinárodního režimu ochrany klimatu? Cílem tohoto článku je přispět k nalezení odpovědi na tuto otázku. Příspěvek zkoumá implementaci a dodržování přijatých závazků ve zmíněném mezinárodním režimu, a to prostřednictvím srovnání České republiky a dalších šesti států, které jí jsou podobné z hlediska počtu obyvatel – Belgie, Maďarska, Portugalska, Rakouska, Řecka a Švédska.

Od doby, kdy se staly smluvními stranami dvou hlavních nástrojů mezinárodního režimu ochrany klimatu, tj. Rámcové úmluvy Organizace spojených národů (OSN) o změně klimatu (*United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCCC*) a Kjótského protokolu k UNFCCC, dosahují tyto státy různých výsledků v dodržování závazků, které přijaly. Analýza se primárně soustředí na státy, nikoli na nestátní aktéry, neboť mezinárodní závazky jsou závazné pro státy, jejichž úkolem je pak implementovat příslušná opatření na národní, případně nižší, úrovni.

V současné době se implementace a dodržování mezinárodních závazků dostaly opět do centra pozornosti, a to například v souvislosti s konáním Konference OSN o udržitelném rozvoji v Riu de Janeiru v červnu 2012, která se konala u příležitosti dvacátého výročí Summitu Země a jejímž cílem bylo také zhodnotit nedostatky v implementaci závěrů hlavních summitů o udržitelném rozvoji. Zároveň probíhají jednání o režimu ochrany klimatu po roce 2012, který by navázal na první kontrolní období 2008–2012 Kjótského protokolu, a výsledky dosavadní implementace a dodržování závazků nepochybně ovlivní další pokračování režimu.

Dalším důvodem, proč zkoumat právě implementaci v oblasti ochrany klimatu, je mimořádně složitá povaha problému, který režim ochrany klimatu řeší. Ve všech obecných aspektech, které významně utvářejí povahu problému, jako je poměr nákladů a přínosů, rozdělení nákladů a přínosů a strategické okolnosti jako například mezinárodní hospodářská konkurenceschopnost (Victor – Raustiala – Skolnikoff 1998: 9), je problém dodržování závazků v podobě omezování antropogenních emisí skleníkových plynů politicky, ekonomicky i sociálně obtížný.

Stávající literatura se zaměřovala na implementaci řady mnohostranných environmentálních smluv, jako je například Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy, Mezinárodní dohoda o tropickém dříví, Montrealský protokol o látkách poškozujících ozonovou vrstvu či Úmluva o předcházení znečištění moří odkládáním odpadů (Londýnská úmluva; viz Jacobson – Weiss 1995), nebo na implementaci závazků vyplývajících z řady smluv v rámci mezinárodních režimů ochrany ovzduší, moří, či velryb (Victor – Raustiala – Skolnikoff 1998). Přestože jsou tyto smlouvy velmi významné pro danou oblast, kterou upravují, jejich povaha zpravidla nezasahuje lidské aktivity v takové komplexnosti, jako je tomu v režimu ochrany klimatu.

Literatura disponuje texty o dodržování závazků v rámci UNFCCC (Adger 1995), či o národní implementaci UNFCCC (Sewell 1996), avšak tyto příspěvky vzhledem k termínu svého publikování spíše analyzují možnosti do budoucna a soustředí se buď na specifické otázky, jako je společná implementace v prvním případě, či srovnání vývoje národních názorů na implementaci na příkladu USA a Nizozemska v případě druhém. Dále se příspěvky soustředily na jednotlivé případy implementace na národní úrovni, například na Ruskou federaci (Nikitina 2001), na efektivitu mezinárodní spolupráce ve zmírňování změny klimatu na příkladu flexibilních mechanismů a spolupráce mezi Německem, Ruskou federací a Indonésií (Fichtner – Goebelt – Rentz 2001). Diskuse se zaměřila také na subnárodní úroveň v případě jedné japonské prefektury, německé spolkové země a brazilského státu (Oliveira 2009). Byl také proveden pokus vytvořit index spolupráce zemí v mezinárodním režimu ochrany klimatu (Baettig – Brander – Imboden 2008), který popisuje chování států vůči režimu obecně. Citovaná stať však nechce prvotně zkoumat implementaci a dodržování závazků, protože do zkoumaného vzorku zahrnuje jak státy s kvantifikovanými závazky, tak rozvojové státy, které je nemají.

Cílem tohoto článku je identifikovat faktory ovlivňující implementaci a dodržování závazků v režimu ochrany klimatu na základě porovnání skupiny sedmi vybraných států (Belgie, ČR, Maďarsko, Portugalsko, Rakousko, Recko a Švédsko). Práce sleduje faktory vycházející jak ze sféry domácí, tak mezinárodní, a to s využitím dvacetileté zkušenosti od podpisu UNFCCC a patnácti let od podpisu Kjótského protokolu. Analýza implementace a dodržování závazků může také sloužit jako vodítko k dalšímu zkoumání možností režimu ochrany klimatu po roce 2012.

Předmětem článku není posuzovat míru spravedlnosti přidělení redukčních cílů jednotlivým státům v rámci Kjótského protokolu, nebo efektivitu sdílení zátěže mezi členskými státy Evropské unie (EU), jak to řeší například Eyckmans, Cornillie a Van Regemorter (2002), ani zda již přijaté závazky jsou dostatečně přísné či nikoli. Příspěvek vychází ze závazků takových, jak byly přijaty. Cílem textu není podat zcela vyčerpávající studii všech faktorů, které ovlivňují implementaci a dodržování závazků, ale testovat vliv vybraných

proměnných v závislosti na teoretických konceptech a dosavadních poznatcích odborné literatury.

Analýza bude provedena podle následujícího postupu. Nejprve budou krátce představeny koncepty implementace a dodržování závazků v oblasti životního prostředí vycházející především z prací Davida Victora, Kala Raustiala a Eugena Skolnikoffa a Harolda Jacobsona a Edith Weissové, včetně definice základních pojmů. Poté bude vysvětlena metodologie, k níž patří operacionalizace závislé proměnné – tj. míry implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů a dodržování závazků mezinárodního režimu ochrany klimatu, tedy míry snižování celkových emisí skleníkových plynů – a rovněž nezávislých proměnných, tj. míry ambicí v mezinárodní politice ochrany životního prostředí, hrubého domácího produktu (HDP) a změny energetické náročnosti HDP.

Předmětem analýzy samé je testování hypotéz, na jejichž základě je zjišťováno, zda mají nezávislé proměnné vliv na závislou proměnnou. Z provedené analýzy vyplývá, že proměnná „Změna energetické náročnosti HDP“ se nalézá v oblasti významného souladu s identifikovanými rozdíly v rámci závislé proměnné „Míra snižování celkových emisí skleníkových plynů“. Uvedená nezávislá proměnná „Změna energetické náročnosti HDP“ také těsně překročila hranici pro významný soulad ve vztahu k míře implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů.

KONCEPTY IMPLEMENTACE A DODRŽOVÁNÍ ZÁVAZKŮ

Odborných textů k implementaci existuje nepřeberné množství (blíže viz Victor–Raustiala – Skolnikoff 1995: 37), ať již jde o vysvětlování úskalí implementace programů či zákonů na národní úrovni, nebo také mezinárodních smluv, a to v různých specifických či průřezových oblastech. Pro oblast environmentální byla v literatuře upravena obecná definice implementace jako početně neurčené množství kroků vlády v podobě vyhlášených předpisů a nových zákonů. Patří k nim i aktivity nestátních aktérů, například podniků, vědců, spotřebitelů a environmentálních zájmových skupin, jejichž činnosti jsou mezinárodními smlouvami podněcovány a usměrňovány. V širším smyslu lze do implementace zahrnout také působení mezinárodních institucí v podobě monitorování vlád a asistence vládám při implementaci (Tamtéž: 4). Jak již bylo naznačeno v úvodu, analýza se v tomto příspěvku zaměří na nástroje užívané státem, neboť právě stát přijímá závazky a z toho také vyplývá jeho motivace pro jejich implementaci.

Z povahy problému, jako je ochrana klimatu spočívající především ve snižování emisí skleníkových plynů za stavu, kdy většina národních ekonomik stále závisí na fosilních zdrojích, je zřejmé, že se implementace emisních redukčních závazků dotýká v zásadě všech aktérů a prolíná všemi hlavními odvětvími národních hospodářství. Situace jednotlivých států při využívání zdrojů energie a jejich průmyslová základna jsou různé, proto se i přijímaná implementační opatření mohou stát od státu lišit. Státy v průběhu implementace používají celou škálu nástrojů, tj. nejen legislativní/regulační, ale také ekonomické v podobě daní, podpor či záruk, anebo nástroje dobrovolné, plánovací, informační/vzdělávací, nástroje na podporu vědy a výzkumu či jiné. Kromě opatření na národní úrovni hrají v mezinárodním režimu ochrany klimatu pod Kjótským protokolem roli takzvané flexibilní mechanismy, jako je obchodování s emisemi, společně zaváděná opatření a mechanismus čistého rozvoje, které sice samy o sobě nevedou ke snižování emisí skleníkových plynů, ale mají pomocí tržních nástrojů redukovat ekonomické náklady na omezení emisí a umožnit průmyslovým státům snížit emise na území jiného státu nebo odkoupit od jiného státu právo vypouštět skleníkové plyny (Nováček 2010: 132).

Podobně jako v případě implementace je také dodržování závazků (*compliance*) věnována rozsáhlá literatura (blíže viz Victor – Raustiala – Skolnikoff 1995: 39). V návaznosti na nárůst počtu mezinárodních smluv v oblasti bezpečnosti, hospodářství a životního prostředí se problematice dodržování závazků věnuje například studie „On Compliance“ (Chayes – Chayes 1993), která mj. zkoumá variety nedodržujícího chování. Podle této

studie je nedodržování (*non-compliance*) způsobováno omezenými možnostmi států závazky dodržet, což je poměrně viditelné právě v oblasti ochrany životního prostředí. Smlouvy jsou totiž uzavírány mezi státy, takže závazky jsou prezentovány jako závazky států – například snížení emisí skleníkových plynů o určité množství k určité úrovni, nicméně skutečným předmětem smlouvy není ovlivnit chování státu, ale regulovat chování nestátních aktérů (Chayes – Chayes 1993: 193), kteří provádějí aktivity produkující skleníkové plyny.

Pro účely tohoto článku vycházíme z definice dodržování závazků, která se vztahuje ke skutečnosti, zda státy opravdu naplňují ustanovení dané smlouvy a implementační opatření, která přijaly (Jacobson – Weiss 1995: 309). Dodržování má obvykle více rozměrů. Za prvé se jedná o procedurální povinnosti, kdy smlouvy obsahují závazky, jako je například požadavek podávat zprávy o plnění. Za druhé jsou to přirozeně povinnosti substantivní, týkající se samotného obsahu smlouvy, jako je ukončení nebo regulace nějaké aktivity (Jacobson – Weiss 1995: 309). Míra dodržování závazků vždy nevyjadřuje stupeň efektivnosti smlouvy, neboť skutečnost, že stát dodržuje závazky, nemusí znamenat, že smlouva účinně odstraňuje problém, pro nějž byla uzavřena, jak se to ukázalo například na neúčinném mezinárodním režimu ochrany velryb do šedesátých let 19. století kvůli příliš vysokému nastavení kvót pro jejich lov (Chayes – Chayes 1993: 176; nebo Victor – Raustiala – Skolnikoff 1995: 7).

V tomto článku se bude dodržování závazků vztahovat k hlavnímu závazku mezinárodního režimu ochrany klimatu, což je stabilizace koncentrací skleníkových plynů v atmosféře na úrovni, která by umožnila předejít nebezpečným důsledkům vzájemného působení lidstva na klimatický systém (viz článek 2 UNFCCC – United Nations 1992). Takto formulovaný závazek umožňuje poměrně flexibilně vyložit, co je bezpečná úroveň skleníkových plynů v atmosféře. Proto bude předmětem zkoumání kvantifikovaný závazek států omezit nebo snížit celkové antropogenní emise skleníkových plynů (vyjádřené v ekvivalentu oxidu uhličitého) v daném kontrolním období podle Kjótského protokolu (viz článek 3 Kjótského protokolu a jeho Přílohu B – United Nations 1998). Kjótský protokol umožňuje státům plnit tyto závazky jednotlivě nebo společně, proto se zde dostává ke slovu faktor mezinárodní spolupráce a dohod při dodržování závazků.

V literatuře byly kromě vlivu aktivit ostatních států na dodržování závazků určitého státu identifikovány také další faktory působící na implementaci a dodržování závazků, jako je charakter aktivity, kterou smlouva reguluje, podoba smlouvy samé, charakteristika státu, historie politiky včetně politické reprezentace, vliv nevládních organizací a mezinárodních institucí a také stupeň poznání a porozumění danému environmentálnímu problému (Jacobson – Weiss 1995: 310 an.).

METODOLOGIE

Implementace a dodržování závazků je složité téma, což znesnadňuje vytvořit komplexní teorii implementace na národní úrovni. V tomto směru je lepší soustředit se na určitou skupinu případů a pomocí komparativní případové studie zkoumat míru implementace a dodržování závazků režimu ochrany klimatu u vybraných států v období od vstupu UNFCCC v platnost (tj. 21. března 1994) do 2009.¹ Těmito státy jsou Belgie, Česká republika, Maďarsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko a Švédsko.

Výběr případů

Výběr byl veden snahou získat přehledný počet států, srovnatelných velikostí populace a z jednoho regionu – viz tabulku č. 1. Jde o státy rozvinuté, členy Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*) i EU, takže s vysokou mírou demokracie a bez příliš velkých kulturních rozdílů. Všechny státy ve vzorku přistoupily k oběma základním nástrojům – UNFCCC a Kjótskému protokolu – nebo je ratifikovali. Jsou to sice státy menší velikosti a jejich příspěvek ke globálnímu environmentálnímu problému změny klimatu je individuálně relativně malý,²

avšak pokud bychom si představili v globálním měřítku všechny státy menší velikosti dohromady, pak by se jednalo o významnou skupinu států, kterou z hlediska ochrany klimatu nelze opomíjet. Navíc zkoumat chování právě takových států je důležité, neboť má velký vliv na kolektivní akci. Rozdíl spočívá v tom, že velké státy jako USA nebo Čína mohou přímo profitovat z vlastních aktivit v daném mezinárodním režimu bez ohledu na ostatní, což menší státy vzhledem ke svému vlivu nemohou, takže v jejich případě jsou náklady na implementaci a dodržování závazků mnohem zřejmější než přínosy (Jacobson – Weiss 1995: 317–318).

Tabulka č. 1
Výchozí parametry vybraných států EU a jejich podíl na emisích

Stát	Počet obyvatel k roku 2006 v milionech	Členství v EU od	Podíl na celkových emisích CO ₂ k roku 1990 v %
Belgie	10,5	Zakládající člen	0,8
ČR	10,3	2004	1,2
Maďarsko	10,1	2004	0,5
Portugalsko	10,6	1986	0,3
Rakousko	8,3	1995	0,4
Řecko	11,1	1981	0,6
Švédsko	9,1	1995	0,4

Zdroj: Autor na základě dat z OECD (2010b) a z UNFCCC (2011a).

Jde o státy s původně³ stejnými či velmi podobnými redukčními cíli podle Kjótského protokolu (tj. snížení o 8 % celkových emisí skleníkových plynů vzhledem k referenčnímu roku⁴ či o 6 % u Maďarska), které v době ratifikace nástrojů režimu ochrany klimatu buď byly členem EU, nebo se na vstup do ní připravovaly. Srovnáváním podobně velkých států, pokud jde o domácí faktory, jako jsou HDP nebo změna energetické náročnosti HDP, se snižuje riziko případných zkreslení, k nimž dochází srovnáváním velmi různých států co do velikosti či stupně ekonomického rozvoje. Navíc mezinárodní režim ochrany klimatu je různorodý, i pokud jde o závazky, neboť řada zemí žádné kvantifikované závazky nemá (rozvojové země).

Z hlediska motivace pro implementaci je užitečné, že vzorek obsahuje státy, které se nacházejí v různých biogeografických regionech Evropy s různým předpokládaným dopadem změny klimatu (EEA 2010: 39). Podle tohoto předpokladu se Portugalsko a Řecko nacházejí v oblasti s poklesem ročního úhrnu srážek, nižšími výnosy sklizně, větším rizikem vzniku pouští či větším výskytem a snadnějším šířením nakažlivých chorob; Česko a Maďarsko v oblasti s většími teplotními extrémy, vyšší proměnlivostí výnosů zemědělských plodin či nižší stabilitou lesů; Belgie v oblasti zvýšeného úhrnu zimních srážek, zvýšeným průtokem v řekách či vyšším rizikem pobřežních záplav. V horských oblastech Rakouska hrozí vyšší nárůst teplot a vyšší riziko sesuvů a eroze půdy s negativním dopadem na zimní turistiku. Švédsko podle uvedené studie leží v oblasti s menším sněhovým pokryvem, vyšším průtokem vody v řekách, vyšší sklizní, většími možnostmi pro výrobu energie z vody, nižší spotřebou energie na vytápění, vyšším rizikem škod způsobených zimními bouřkami a ve svých horských oblastech na hranici s Norskem také s podobnými dopady jako v Rakousku.

Vymezení závislé proměnné „Míra implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů“

Jako závislá proměnná bude sledována míra implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů a míra snižování celkových emisí skleníkových plynů ve vybraných zemích. Jak bylo uvedeno výše v metodologické části, implementaci a dodržování závazků je třeba chápat jako dvě – byť úzce související – otázky, proto bude v zájmu přehlednosti pojednána každá zvlášť.

Co se týká implementace, bude analyzován soubor nástrojů (viz část „Metodologie“) používaný státy na národní úrovni. Půjde o absolutní hodnotu, neboť rozbor nástrojů bude proveden k roku 2009. Metodologickým problémem zůstává, že každý pokus kvantifikovat míru implementace prostřednictvím určitých ukazatelů opomíjí různé aspekty, jde o příliš mechanický postup, přičemž zohlednění kontextu je důležité. Například prostý součet používaných nástrojů a opatření na národní úrovni nemusí nic vypovídat o míře implementace. Také zjištění podílu legislativních a ekonomických nástrojů, které mají nejsilnější potenciál ovlivnit chování aktérů v rámci implementace, na celkovém počtu nástrojů může ve vzájemném srovnání podávat zkreslený obraz. Například Belgie disponovala k roku 2009 enormním množstvím informačních nástrojů (National Climate Commission 2009: 73 an.) oproti ostatním státům ve sledovaném vzorku, přičemž v počtu ostatních nástrojů ve srovnání s ostatními také nezaostávala – spíše naopak, takže celkový počet nástrojů používaných v Belgii výrazně překračoval ostatní státy.

Ani další ukazatel, který se zde nabízí, tj. odhadovaný účinek zaváděných opatření na dodržování závazku, nelze jednoduše použít, byť právě tato oblast je v rámci předkládání národních sdělení monitorována. Odhady na základě projekcí podle různých scénářů budoucího vývoje jsou totiž kalkulovány (a kalkulovatelné) pouze u některých nástrojů.

Možným východiskem je tedy kvalifikované posouzení míry implementace na základě analýzy, zda daný stát používá nástroje, které jsou co možná nejefektivnější z hlediska nákladů, podněcování inovací a rozšiřování technologií umožňujících snížení emisí skleníkových plynů. Literatura se zabývala použitím a efektivitou politik a opatření v oblasti ochrany klimatu na národní i mezinárodní úrovni z mnoha perspektiv. Jde například o hodnocení politik států s tranzitivní ekonomikou v raném období implementace, které vycházelo z prvních národních sdělení těchto zemí (Simeonova 1997), analýzu rozdílů v nákladech u různých nástrojů politiky životního prostředí (Goulder – Parry – Williams – Burtraw 1999), hodnocení vládních programů zaměřených na konkrétní oblasti, například podporu výroby obnovitelné energie (Ackermann – Andersson – Söder 2001), zkoumání dobrovolných dohod v oblasti ochrany klimatu a energetické účinnosti v průmyslu (Hanks 2002) a řadu dalších příspěvků. Souhrnně se politikami a nástroji v oblasti ochrany klimatu zabývá 13. kapitola Čtvrté hodnotící zprávy Mezivládního panelu pro změnu klimatu (*Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC*), která uvádí přehled nástrojů (regulace a standardy, daně a poplatky, obchodovatelné povolenky, dobrovolné dohody, dotace, výzkum a vývoj, informační politiky) a jejich hodnocení z hlediska kritérií, jako jsou účinnost při řešení environmentálního problému, efektivita z hlediska nákladů, zohlednění spravedlivé distribuce nákladů mezi aktéry a institucionální proveditelnost (Metz – Davidson – Bosch – Dave – Meyer 2007: 767). Toto hodnocení však nepředstavuje hlubší analýzu nástrojů a spíše pouze naznačuje další faktory, na nichž účinnost nástrojů závisí.

Praktickým vodítkem pro hodnocení nástrojů je sledování jejich účinnosti z hlediska nákladů, neboť ta je klíčovým rozhodovacím parametrem ve světě se vzácnými zdroji (Tamtéž: 751). Efektivita z hlediska nákladů byla v literatuře podrobně zkoumána u následujících nástrojů: 1) daně z emisí skleníkových plynů; 2) emisní obchodování; 3) přístupní příkazů a dozoru (předepsání technologických nebo výkonostních standardů); 4) politiky podpory technologií; a 5) dobrovolné dohody (OECD 2009: 58 an.). Zatímco u nástrojů ze skupiny 1 a 2 může být v závislosti na jejich nastavení účinnost z hlediska nákladů vysoká (OECD 2009: 58 an.) a nástroje z bodu 3 mohou ošetřit takové

nedostatky trhu, které nevyřeší tržně založené stimuly (OECD 2009: 69), pak nástroje z bodu 4 nejsou samy o sobě nákladově efektivní (OECD 2009: 71) a nástroje z bodu 5 by měly být chápány pouze jako doplněk k nákladově efektivnějším politikám (OECD 2009: 73). Pro účely tohoto příspěvku budou státy ve sledovaném vzorku kategorizovány podle toho, zda využívají celou škálu nástrojů, tj. ze skupin 1 až 5 (kategorie vysoké míry implementace), či pouze nástroje skupin 2 až 5 (kategorie střední), nebo pouze nástroje z bodu 3 a 5 (kategorie nízká).

Vymezení závislé proměnné „Míra snižování celkových emisí skleníkových plynů“

O dodržování závazků nejprve stručně pojednáme z hlediska procedurálního, tj. zda státy předkládají zprávy o národních inventurách antropogenních emisí ze zdrojů a snížení pomocí propadu všech skleníkových plynů a také národní sdělení s informacemi o svých politikách a opatřeních ke zmírnění změny klimatu se zaměřením na antropogenní emise skleníkových plynů tak, jak požadují UNFCCC (čl. 4.1.a, b, c; čl. 4.2.a, b), respektive Kjótský protokol (čl. 5.1, 5.2, 7.1).

Hlavním předmětem analýzy bude z hlediska obsahového to, jak se zemím daří omezovat nebo snižovat své celkové antropogenní emise skleníkových plynů vyjádřené v ekvivalentu oxidu uhličitého (CO_2 *ekv.*) ve sledovaném období (Kjótský protokol, čl. 3.1). Jde tedy o relativní hodnotu monitorující změnu v čase, která indikuje, zda je snižování emisí rychlejší, či pomalejší, než vyplývá ze závazku. Při sledování tohoto indikátoru nebudeme uvažovat čisté změny emisí skleníkových plynů ze zdrojů a jejich snížení pomocí propadů v kategorii využívání půdy, změny využívání půdy a lesnictví (*Land use, land-use change and forestry – LULUCF*), které smluvní strany také použijí ke splnění svých závazků v kontrolním období 2008–2012. V potaz také nevezmeme výsledky z flexibilních mechanismů, které budou započítány do celkové bilance zemí v uvedeném kontrolním období. Tento článek se nezabývá otázkou, zda vybrané země splní své závazky pro první kontrolní období, ale jak je plnily k roku 2009.

U procedurální dimenze dodržování závazků je měření jednoduché: spočívá buď v jejich plnění, anebo neplnění. Pokud jde o dimenzi obsahovou, státy budou do kategorie nízké míry snižování celkových emisí skleníkových plynů zařazeny, pokud se pohybují v odchylce 7 procentních bodů a výše nad svým závazkem dle Kjótského protokolu. Kategorie vysoké míry snižování celkových emisí skleníkových plynů bude platit pro ty státy, které se pohybují v odchylce pod 7 procentními body a níže pod svým závazkem dle Kjótského protokolu.

Pro názornost bude míra snižování celkových emisí skleníkových plynů hodnocena nejprve k závazkům stanoveným v Kjótském protokolu a v diskusi výsledků bude upozorněno také na skutečnost, že u členských zemí původní EU-15 byl jejich závazek upraven v rámci sdílení zátěže uvnitř EU. To má dopad především v případě Řecka, respektive Portugalska, jejichž původně redukční závazek byl výrazně změněn na omezující závazek na úrovni nárůstu o 27 %, respektive o 25 %.

Údaje a data pro zjišťování míry implementace závazků a míry snižování celkových emisí skleníkových plynů budou čerpány z národních sdělení vybraných států pro sekretariát UNFCCC a z údajů z národních inventur dostupných na internetových stránkách příslušných úřadů vybraných států.

Vymezení nezávislých proměnných

Nezávislé proměnné představují faktory, které mohou ovlivňovat závislé proměnné, tedy míru implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů a míru snižování celkových emisí skleníkových plynů. S ohledem na zaměření článku budeme věnovat pozornost faktorům, které se ze své povahy dotýkají problematiky omezování či snižování emisí skleníkových plynů, jež jsou klíčovým předmětem závazků států. V navazující

empirické analýze budeme testovat hypotézy o vlivu těchto faktorů na implementaci Kjótského protokolu. Pro přehlednost je počet těchto faktorů omezen na následující: míra ambicí v mezinárodní politice ochrany životního prostředí, hrubý domácí produkt a změna energetické náročnosti HDP, které byly identifikovány na základě relevantní literatury či pramenů.

Prostřednictvím proměnné „Míra ambicí v mezinárodní politice ochrany životního prostředí“ budeme zjišťovat, zda implementace Kjótského protokolu souvisí se snahou sledované země aktivně ovlivňovat prostřednictvím své politiky mezinárodní prostor. Obecný předpoklad je, že země, které prosazovaly ambiciózní politiku ochrany klimatu na mezinárodní scéně a dokázaly ovlivnit politiku integračního uskupení, budou také úspěšné v implementaci a dodržování svých závazků. Pomocí indikace souvislosti historie politiky daných států, jejich vlivu na mezinárodní prostor a promítnutí politiky ochrany klimatu v rámci integračního uskupení v podobě existence společných předpisů a mechanismů zavazujících ke společné aktivitě bude u vybraných zemí na základě kvalifikovaného posouzení kategorizována jejich míra ambicí v mezinárodní politice ochrany životního prostředí jako nízká, střední či vysoká, a to jako absolutní hodnota. Data budou čerpána z národních sdělení států pro sekretariát UNFCCC, z příslušné sekundární literatury, politických deklarací, předpisů a internetových zdrojů EU.

Nezávislá proměnná „Hrubý domácí produkt“ byla vybrána pro otestování hypotézy, podle níž schopnost státu provádět implementaci a dodržovat závazky vyžaduje nemalé technické, finanční a personální zdroje (Jacobson – Weiss 1995: 314; nebo Chayes – Chayes 1993: 194). Podle tohoto předpokladu by stát s vyšším HDP, či rozvinutější stát, měl implementovat a dodržovat své závazky snáze. Tato proměnná je operacionalizována pomocí indikátoru hrubého domácího produktu na obyvatele v běžných cenách roku 2009, indexovaného pro účely mezinárodního srovnání na paritu kupní síly k americkému dolaru podle OECD (2010a, 2012). Kategorizaci zemí podle nízké, střední a vysoké míry HDP na osobu lze provést rozdělením intervalu vymezeným zemí s nejvyšším HDP na osobu a zemí s nejnižším HDP na osobu k údajům z posledního roku výše uvedeného období (2009), přičemž tento interval bude rozdělen na tři stejné části.

Při analýze HDP je třeba mít na paměti také úzkou vazbu rostoucího HDP na rostoucí emise skleníkových plynů v případě, že se nedaří dosahovat takzvaného oddělení těchto dvou trendů (*decoupling*), a také výrazné poklesy emisí skleníkových plynů, které nezpůsobila důsledná opatření v rámci implementace, ale způsobily je vnější faktory, jako je například hospodářský propad či recese (Victor – Raustiala – Skolnikoff 1998: 13).

Proměnná „Změna energetické náročnosti HDP“ byla vybrána pro otestování hypotézy, že čím více klesá náročnost ekonomiky na spotřebu energie, tím lepší bude míra snižování celkových emisí skleníkových plynů. Podle dlouhodobých měření z hlediska antropogenních zdrojů přispívají k oteplování atmosféry nejvíce emise oxidu uhličitého a nejvíce přispívajícím sektorem je energetika (Steiner – Martonakova – Guziova 2003: 22), což vyplývá také ze zjištění národních sdělení vybraných států. Kromě toho je řada ustanovení UNFCCC a také Kjótského protokolu zaměřena na opatření v oblasti využívání zdrojů energie. V této souvislosti lze zmínit také závěry Evropské rady z března 2007 (Council of the European Union 2007: 12, 20, 21), respektive finální závěry z prosince 2008 k energeticko-klimatickým cílům EU, které deklarují do roku 2020 snížení emisí skleníkových plynů o 20 %, zvýšení energetické účinnosti v EU o 20 % a dosažení 20% podílu obnovitelných zdrojů energie na celkové spotřebě energie v EU.

Proto v rámci této proměnné využijeme indikátoru energetické náročnosti v jednotkách tun ekvivalentu ropy na 1000 amerických dolarů HDP ve stálých cenách roku 2000, indexovaného pro účely mezinárodního srovnání na paritu kupní síly k americkému dolaru (OECD 2012). Tento indikátor ukazuje, s jakou efektivitou je společnost schopna přeměnit primární energetické zdroje do ekonomického výkonu (Kovanda – Hák 2009: 47). Bude sledována změna energetické náročnosti u vybraných zemí v období 1990–2009, tedy

relativní změna v čase, a změna bude vzájemně porovnána. Kategorizace zemí podle nízké, střední a vysoké míry poklesu energetické náročnosti HDP bude provedena rozdělením intervalu vymezeného zemí s největším poklesem energetické náročnosti a zemí s nejmenším poklesem na tři stejné části.

Po analýze míry implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů a míry snižování celkových emisí skleníkových plynů a nezávislých proměnných ve vybraných zemích budou proměnné kategorizovány jako nízké, střední a vysoké a vzájemně porovnány za účelem zjištění těch nezávislých proměnných, které vykazují významný soulad s identifikovanými rozdíly v rámci závislé proměnné posuzované v dimenzi implementace a dimenzi dodržování závazků. Za významný soulad se bude považovat situace, kdy budou hodnoty určité nezávislé proměnné odpovídat závislé proměnné alespoň v nadpoloviční většině případů, tj. ve čtyřech případech ze sedmi.

POSTUP IMPLEMENTACE A DODRŽOVÁNÍ ZÁVAZKŮ

Již v roce 1956 byl publikován materiál autorů Rogera Revelleho a Charlese Keelinga (Chasek – Downie – Brown 2010: xxiv), který ukazoval na trend rostoucích koncentrací CO₂ v atmosféře v průběhu minulého století, ale trvalo dalších třicet let, než pojem změny klimatu začal dostávat do povědomí mezinárodních institucí a států. Zřízení Mezivládního panelu pro změnu klimatu v roce 1988 přispělo dalšími poznatky k definici tématu budoucího mezinárodního režimu ochrany klimatu. Formální vyjednávání úmluvy o klimatu začala v únoru 1991 a po náročných jednáních v rámci mezivládního vyjednávacího výboru byla UNFCCC podepsána 154 státy na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru v roce 1992. Kvůli různým kompromisům úmluva neobsahovala žádné kvantifikované závazky pro kontrolu emisí skleníkových plynů, avšak záhy – především na popud EU a Německa v jejím rámci – začala příprava protokolu, který by takové závazky obsahoval. Toto úsilí vyvrcholilo na třetím zasedání Konference smluvních stran UNFCCC v roce 1997 v Kjótu, kde byl protokol přijat s kvantifikovanými závazky pro industrializované země v prvním kontrolním období let 2008–2012. Kjótský protokol vstoupil v platnost v únoru 2005, přičemž USA jako jeden z největších emitentů skleníkových plynů jej neratifikovaly.

V současné době je mezinárodní agenda ochrany klimatu daleko širší než pouhé vyjednávání o redukčních závazcích, ať již jde o adaptaci na změnu klimatu, mezinárodní spolupráci, přenos technologií, nebo výzkum a vývoj atd. Režim se rozvinul v poměrně složitý mechanismus, který tvoří nejen zasedání Konference smluvních stran a zasedání smluvních stran Kjótského protokolu, ale také podpůrné orgány úmluvy pro implementaci či pro vědecká a technologická doporučení, činnost pracovních skupin vytvořených *ad hoc* pro další závazky pro smluvní strany Přílohy I pod Kjótským protokolem či pro dlouhodobou spolupráci pod UNFCCC, nepočítaje kontinuální práci Mezivládního panelu pro změnu klimatu a řady vědeckých institucí po celém světě. Kromě toho je téma změny klimatu zohledněno v agendě řady mezinárodních organizací a orgánů OSN a je nepochybně hlavním tématem řady nevládních organizací působících v ochraně životního prostředí. Stejně jako před dvaceti lety i dnes však zůstávají hlavní otázkou vyjednávání konkrétní závazky pro stabilizaci koncentrací skleníkových plynů v atmosféře, a to zejména s ohledem na uplynutí doby prvního kontrolního období 2008–2012 a nastavení režimu po tomto období.

ANALÝZA ZÁVISLÝCH PROMĚNNÝCH

Implementace

Státy ve sledovaném vzorku poměrně rychle ratifikovaly či přijaly UNFCCC, pouze Řecko a Belgie ji ratifikovaly až po jejím vstoupení v platnost – Řecko 4. srpna 1994 a Belgie 16. ledna 1996. Kjótský protokol ratifikovaly všechny vybrané státy zhruba čtyři až čtyři a půl roku po jeho podpisu, avšak ještě před jeho vstupem v platnost. Všechny sledované

země přijaly na národní úrovni program či politiku ochrany klimatu, v závislosti na domácích podmínkách s různým datem přijetí (Rakousko – 2002, Belgie – 1994, ČR – 2004, Řecko – 1994, Maďarsko – 2008, Portugalsko – 2001 a Švédsko – 1993). Skutečnost, že například Maďarsko přijalo strategický dokument poměrně pozdě, je třeba vidět v souvislosti jiných koncepčních dokumentů, jako je například Národní program pro zlepšení energetické účinnosti a úspor energie, který byl v Maďarsku přijat již v roce 1991.

Na základě rozboru politických nástrojů k roku 2009 (viz Pátá národní sdělení sledovaných států v souladu s dodržováním závazků podle UNFCCC), který nebere v úvahu nástroje plánované či ukončené, používaly základní soubor legislativních, ekonomických, dobrovolných a informačně-vzdělávacích nástrojů všechny vlády vybraných států kromě ČR a Portugalska, které nedisponovaly informačními nástroji. Toto zjištění však vzhledem k nemožnosti definovat přímý vliv informačních nástrojů na snižování emisí skleníkových plynů neukazuje na velký rozdíl v míře implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů mezi vybranými zeměmi, proto se analýza zaměřila na nástroje co možná nejefektivnější z hlediska nákladů (viz předchozí část této stati).

Bylo zjištěno, že všechny sledované státy využívají jak nástroje považované za poměrně efektivní z hlediska nákladů ve formě emisního obchodování prostřednictvím své účasti na Evropském systému emisního obchodování, tak různé přístupy příkazů a dozoru, které by měly plnit svou roli tam, kde ji tržně založené nástroje plnit nemohou. Všechny státy využívají také z hlediska nákladové efektivity spíše doplňkové nástroje, jako jsou politiky podpory technologií a dobrovolné dohody. Švédsko jako jediná země ze vzorku disponuje daní z oxidu uhličitého (Ministry of the Environment Sweden 2009: 8), což posiluje jeho postavení, pokud jde o míru implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů. Ostatní sledované státy uvádějí použití daní, kterými zatěžují vybrané oblasti, například daň z registrace osobního vozidla, založená na spotřebě paliva (Rakousko – viz Austrian Federal Government 2010: 104), harmonizace daní na naftové palivo pro vytápění a dopravu (Portugalsko – viz Portuguese Environment Agency 2010: 115), nebo spotřební daň na energii z uhlí a produkty z těžkého topného oleje (Belgie – viz National Climate Commission 2009: 73). Ve smyslu kategorizace uvedené v předchozí části stati lze považovat Švédsko za zemi s vysokou mírou implementace a ostatní za země se střední mírou implementace.

Nad rámec uvedeného zjištění, vycházejícího z obecného srovnání využívání politických nástrojů, lze doplnit následující specifika či rozdíly mezi státy, které dokreslují přístupy k implementaci ve sledovaných zemích.

Z posledních národních sdělení z let 2009–2010 vyplývá, že některé státy používají spíše holistický přístup s menším celkovým počtem nástrojů, a některé naopak diferencovanější přístup s velkým množstvím různých nástrojů, které se mohou doplňovat a pokrývat dohromady velkou oblast – viz příklad Belgie s celkovým počtem 100 používaných nástrojů k roku 2009 a Švédska s 21 nástroji. V tomto kontextu patří ČR k zemím s menším počtem nástrojů (16), a Rakousko naopak k těm s větším počtem (45) k roku 2009. Řecko, Maďarsko a Portugalsko vykázaly k uvedenému roku stejný počet nástrojů (33). Případ Belgie je specifický v tom, že některá opatření jsou implementována na úrovni regionu, například v případě Vlámka jde o uložení energetických a interiérových standardů u domů, průmyslových budov a nebytových prostor, což je vykazováno jako tři různá opatření (National Climate Commission 2009: 75–77).

Také Maďarsko je v určitém ohledu specifické – z přehledu jeho nástrojů vyplývá, že jsou zaměřeny pouze na redukci emisí oxidu uhličitého (Hungary 2009: 181 an.), kdežto ostatních šest států ve vzorku své nástroje zaměřuje také na další skleníkové plyny.

Dodržování závazků

Z hlediska dodržování závazků lze konstatovat, že vybrané státy pravidelně předkládají zprávy o národních inventurách antropogenních emisí ze zdrojů a snížení pomocí propadu

Tabulka č. 2
Změna ve vypouštění emisí u vybraných zemí v letech 1990–2009

Stát	Celkové emise skleníkových plynů bez LULUCF (Mt CO ₂ ekv.)		Změna 1990–2009 (%)	Závazek z KP (v závorce sdílení zátěže uvnitř EU u původní EU-15) (%)	Rozdíl oproti závazku z KP (v závorce rozdíl oproti závazku v rámci sdílení zátěže uvnitř EU u zemí původní EU-15)
	1990 (nebo hodnoty referenčního roku) ⁵	2009			
Belgie	145,7	124,4	-14,6	-8 (-7,5)	-6,6 (-7,1)
ČR	194,7	132,9	-31,7	-8	-23,7
Maďarsko	115,4	66,6	-42,3	-6	-36,3
Portugalsko	59,3	74,5	+25,6	-8 (+27)	+33,6 (-1,4)
Rakousko	79,04	80,1	+1,3	-8 (-13)	+9,3 (+14,3)
Řecko	107,7	122,5	+13,7	-8 (+25)	+21,7 (-11,3)
Švédsko	71,9	59,9	-16,7	-8 (+4)	-8,7 (-20,7)

Zdroj: Autor na základě UNFCCC (2011b).

všech skleníkových plynů i národní sdělení s informacemi o svých politikách a opatřeních, jak to požaduje UNFCCC. Ovšem kromě této procedurální dimenze dodržování je potřeba – především – sledovat také obsahový rozměr dodržování závazků, který spočívá v pokroku při omezování nebo snižování vlastních celkových antropogenních emisí skleníkových plynů, vyjádřených v ekvivalentu oxidu uhličitého (CO₂ ekv.) ve sledovaném období. Tabulka č. 2 uvádí změnu ve vypouštění emisí u jednotlivých zemí v procentech mezi lety 1990 a 2009 (respektive u Maďarska k jeho stanovené referenční hodnotě), dále jejich závazky podle Kjótského protokolu a u členských zemí původní EU-15 jejich závazek v rámci sdílení zátěže uvnitř EU a také rozdíl procentních bodů oproti jejich závazku.

Rozdělením vybraných států do kategorie nízké, střední či vysoké míry snižování celkových emisí skleníkových plynů podle postupu naznačeného v předchozí části stati dostáváme, že Rakousko, Portugalsko a Řecko se ocitá v kategorii nízké míry, Belgie v kategorii střední míry a ČR, Maďarsko a Švédsko v kategorii vysoké míry snižování celkových emisí skleníkových plynů.

ANALÝZA NEZÁVISLÝCH PROMĚNNÝCH

Míra ambicí v mezinárodní politice ochrany životního prostředí

Ochrana klimatu je příkladem problematiky globálních statků (Chasek – Downie – Brown 2010: 179), neboť klimatický systém Země ovlivňuje všechny státy, a proto je

účast států na mezinárodní spolupráci k řešení tohoto tématu nezbytná. Klíčová je role těch států, které s ambiciózními politikami přicházejí na mezinárodní úroveň, případně také inspirují následně společné politiky integračního uskupení, jako je Evropská unie, která konkrétně v ochraně klimatu podniká společné kroky na unijní úrovni.

Sledované státy se v mnohém liší z pohledu úrovně jejich ambicí, co se týká ochrany klimatu a problémů životního prostředí obecně. Úzce s tím souvisí aktivity jejich politické reprezentace a vědecké obce. V tomto smyslu mají důležitou roli takzvaná epistemická společenství v podobě sítí expertů v určité oblasti, kteří sdílejí společné porozumění určitých příčin konkrétního problému (Haas 1992: 3).

Švédsko se ve sledovaném vzorku zemí jeví jako jasný průkopník v otázkách mezinárodní i národní ochrany životního prostředí, ať již jde o jeho iniciativu, na jejímž základě se konala v roce 1972 Konference OSN o lidském životním prostředí ve Stockholmu, či vznik švédské Agentury na ochranu životního prostředí v roce 1967 a působení prominentních švédských vědců Hanse Palmstierny a Erika Dahména (Engfeldt 2009: 32 an).⁶ Právě švédský stálý představitel při OSN v New Yorku ve své řeči poprvé formuloval problematiku změny klimatu v Hospodářské a sociální radě OSN, tj. v jednom z hlavních orgánů OSN. Švédské institucionální zázemí se v roce 1988 posílilo založením Stockholmského institutu pro životní prostředí. Prvním předsedou Mezivládního panelu pro změnu klimatu byl švédský meteorolog Bert Bolin. Švédsko potvrdilo své průkopnické postavení tím, že patřilo mezi státy prvotní koalice vedoucích zemí pro vyjednávání globální smlouvy o ochraně klimatu (Chasek – Downie – Brown 2010: 184).

Také Rakousko je vnímáno jako tradiční lídr v oblasti ochrany životního prostředí. V roce 1985 byl založen Spolkový úřad pro životní prostředí. V tomtéž roce proběhla v rakouském Villachu Mezinárodní konference o hodnocení role oxidu uhličitého, pořádaná Světovou meteorologickou organizací a Programem OSN pro životní prostředí (Tamtéž: 182).

Belgie, Řecko ani Portugalsko ve své historii nevystupovaly jako země, které by se v ochraně životního prostředí výrazněji profilyovaly či které by výrazně ovlivňovaly vyjednávání UNFCCC. V případě Belgie se dokonce hovořilo o tom, že byla členem takzvané Bruselské skupiny, která údajně měla zájem omezit výstupy Stockholmské konference v roce 1972, ovšem bližší podrobnosti o roli jednotlivých členů Bruselské skupiny nejsou známy (Engfeldt 2009: 78). U Řecka stojí za zmínku, že se spekulovalo o jeho kandidatuře na hostování Konference OSN o životním prostředí a rozvoji – Summitu Země v roce 1992, ale nebylo to nikdy formálně potvrzeno (Tamtéž: 125).

Československo i Maďarsko sdílely společnou historii v tom, že do roku 1989 náležely k východnímu bloku, v němž linie zahraniční politiky určoval SSSR. Státy východního bloku nepatřily k průkopníkům ochrany životního prostředí ani v oblasti změny klimatu. Neznamená to však, že by země z východního bloku oblast životního prostředí zcela ignorovaly, například Maďarsko mělo svého zástupce ve Světové komisi pro životní prostředí a rozvoj, svolané v roce 1983, kterým byl prof. István Láng z Maďarské akademie věd.

Po roce 1989 Maďarsko i Československo (posléze Česká republika) nastoupily cestu transformace centrálně plánované ekonomiky na tržní a s tím přišly také reformy v oblasti ochrany životního prostředí. Současně obě země dokázaly být aktivní i v mezinárodní sféře, například Maďarsko mělo člena byra 1. zasedání Konference smluvních stran UNFCCC v roce 1995. Československo v roce 1991 uspořádalo celoevropskou konferenci ministrů pro životní prostředí na zámku Dobříš, jež dala vzniknout procesu „Životní prostředí pro Evropu“, který pokračuje dodnes. Ve svém úvodním vystoupení tehdejší ministr životního prostředí Josef Vavroušek předestřel svou vizi evropského systému ochrany životního prostředí a mezi hlavními problémy zmínil také otázku změny klimatu (Hlaváček – Kalousová – Renéová-Mohn – Pokorný 2009: 14). Kromě toho mělo

Československo, respektive Česká republika, svého zástupce – Bedřicha Moldana, a to jako předsedu pracovní skupiny III. přípravného výboru pro Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (1992) a jako místopředsedu byra ustavujícího zasedání Komise OSN pro udržitelný rozvoj (1993).

Konkrétně ve vztahu k ochraně klimatu lze pozorovat odlišné přístupy vybraných zemí na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století. Neaktivněji k problematice přistoupilo Švédsko, jehož parlament již v roce 1988 přijal cíl stabilizovat emise CO₂ do roku 2000 (Sommestad – von Gersdorff 2008: 37), a také Rakousko, které se připojilo k Torontské dohodě⁷ z roku 1988, požadující snížit emise CO₂ v období 1988–2005 o 20 % (Gummer – Moreland 2000: 42). Belgie, Portugalsko a Řecko v té době nevyhlásily jednostranný závazek, proto lze za jejich vůli považovat závěry společného zasedání ministrů životního prostředí a energetiky členských států EU z roku 1990, které obsahovaly cíl stabilizovat emise CO₂ do roku 2000 na úrovni roku 1990 (Tamtéž: 8). Československo, později Česká republika, ani Maďarsko jednostranné závazky nevyhlásily.

Po průkopnických zemích, Rakousku a Švédsku, které tehdy stály mimo Evropské společenství, se aktivně do ochrany klimatu zapojilo právě Evropské společenství. 29. října 1990 se Rada ministrů životního prostředí a energetiky ES v Lucemburku dohodla, že Evropské společenství jako celek bude stabilizovat do roku 2000 své emise oxidu uhličitého na úrovni z roku 1990 (Ministry for the Environment, Physical Planning and Public Works of Greece 1995: 1). Vstup Švédska a Rakouska do EU v roce 1995 nepochybně posílil skupinu států v EU, která byla v oblasti klimatické politiky ambiciózně naladěna.

Silící vliv společného postupu EU v průběhu doby je dobře vidět na ratifikaci UNFCCC a Kjótského protokolu. V prvním případě vybrané státy ratifikovaly UNFCCC v různých termínech, přičemž rozpětí intervalu mezi tehdejšími členskými státy EU, který ratifikoval nejdříve (ve sledovaném vzorku je to Portugalsko), a členskými státy, který ratifikoval nejpозději (ve sledovaném vzorku Belgie), je 2 roky a téměř 1 měsíc. Naproti tomu Kjótský protokol ratifikovaly tehdejší členské státy EU ve vybraném vzorku společně (31. května 2002), tedy po rozhodnutí Rady 2002/358/ES ze dne 25. dubna 2002 o schválení Kjótského protokolu k UNFCCC jménem Evropského společenství a o společném plnění závazků z něj vyplývajících.

Koordinace v rámci EU se projevila také v tom, že EU se zavázala kolektivně snížit své emise skleníkových plynů o 8 % v kontrolním období 2008–2012 s tím, že v uvnitř tehdejší EU-15 byla přijata dohoda o sdílení zátěže (Rada Evropské unie 2002), která dovozuje některým zemím zvýšit emise za podmínky, že zvýšení bude vyrovnáno snížením v ostatních členských státech. V našem vzorku se možnost zvýšení týká Portugalska, Řecka a Švédska a úkol snížení se týká Rakouska, které jde dokonce nad rámec snížení podle Kjótského protokolu. U členských států ve vzorku, které přistoupily k EU v roce 2004 (ČR a Maďarsko), jsou cíle závazné podle Kjótského protokolu.

Kromě problematiky rozdělení závazků zasahuje výrazný vliv politiky EU v ochraně klimatu i do oblasti implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů a přijímání opatření na úrovni EU, která pak členské státy dále implementují. Jde zejména o první Evropský program pro změnu klimatu (Evropská komise 2010) z roku 2000 a jeho druhou navazující verzi, zahájenou v roce 2005. Mimoto 6. Akční program Evropského společenství pro životní prostředí, zřízený rozhodnutím Evropského parlamentu a Rady č. 1600/2002/ES ze dne 22. července 2002, zařadil změnu klimatu jako prioritní oblast své činnosti (Evropský parlament 2002). Také zastřešující Strategie udržitelného rozvoje EU z roku 2006 staví ochranu klimatu jako jednu ze svých priorit (Council of the European Union 2006: 7). Změna klimatu je reflektována také v nedávné Strategii Evropa 2020 z roku 2010, mezi jejíž cíle patří podpora zaměstnanosti, produktivity a sociální soudržnosti (European Commission 2010).

Vedle těchto koncepčních dokumentů byl v roce 2005 spuštěn Evropský systém emisního obchodování, který je v současnosti celosvětově největším fungujícím systémem obchodovatelných povolení na světě. Je do něj zahrnuto téměř 12 000 zařízení ze sektorů energetiky, výroby oceli a železa, cementu a vápna, celulózy a papíru, sklářského a keramického průmyslu či rafinerií. Systém pokrývá více než dvě miliardy tun emisí CO₂ (Ministerstvo životního prostředí 2011).

Nové členské státy, které vstoupily do EU v roce 2004, musely přijmout řadu povinností spojených s předkládáním zpráv podle Rozhodnutí Rady č. 1999/296/ES ze dne 26. dubna 1999, kterým se mění rozhodnutí 93/389/EHS o mechanismu monitorování emisí CO₂ a jiných skleníkových plynů (Rada Evropské unie 1999), či s vytvářením národních plánů podle směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/87/ES ze dne 13. října 2003 o vytvoření systému pro obchodování s povolenkami na emise skleníkových plynů ve Společenství (Evropský parlament 2003). EU přijala a přijímá řadu předpisů ve vztahu k ochraně klimatu, například směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/31/ES ze dne 23. dubna 2009 o geologickém ukládání oxidu uhličitého (Evropský parlament 2009a), směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/101/ES ze dne 19. listopadu 2008, kterou se mění směrnice 2003/87/ES za účelem začlenění činností v oblasti letectví do systému pro obchodování s povolenkami na emise skleníkových plynů ve Společenství (Evropský parlament 2008), nebo směrnice 2009/33/ES o podpoře čistých a energeticky účinných silničních vozidel (Evropský parlament 2009b).

Vzhledem k ambicióznosti politiky ochrany klimatu již v raných fázích, kdy se tato problematika teprve dostávala na mezinárodní agendu, a pak svým inspirativním působením i na EU lze zařadit Švédsko a Rakousko do kategorie vysoké hodnoty vlivu na mezinárodní prostor. Belgii pak lze zařadit do kategorie střední, byla sice členem Evropské unie po celé sledované období, avšak výrazné ambice ohledně ochrany klimatu neprojevovala. Ostatní země jsou zařazeny do kategorie nízké – v případě Portugalska a Řecka jde o státy, které neovlivňovaly ambiciózní politiku ochrany klimatu, naopak v rámci sdílení zátěže získaly úlevu možností navýšit emise skleníkových plynů oproti svým původním redukčním závazkům podle Kjótského protokolu. ČR a Maďarsko v době před svým vstupem na ostatní státy nepůsobily ambiciózní politikou, neměly možnost ovlivnit politiku EU v bezprostředním období po uzavření Kjótského protokolu, naopak byly nuceny přijmout již dohodnuté předpisy EU po svém vstupu v roce 2004.

Hrubý domácí produkt

Rozdělíme-li interval vymezený zemí s nejvyšším HDP na osobu a zemí s nejnižším HDP na osobu k údajům z roku 2009 (OECD 2012) na tři stejné části, pak zjistíme, že do kategorie vysokých hodnot této proměnné patří Rakousko (39 026 USD), Švédsko (37 339 USD) a Belgie (36 743 USD); do kategorie střední Řecko (29 384 USD); zbytek zemí spadá do kategorie nízké – Česká republika (25 617 USD), Portugalsko (24 938 USD) a Maďarsko (20 157 USD). Z hlediska vývoje HDP na osobu v letech 1990–2009 se pořadí vybraných zemí téměř neměnilo a v průměru je následující (seřazeno sestupně od nejvyššího HDP na osobu): Rakousko, Belgie, Švédsko, Řecko, Portugalsko, ČR a Maďarsko, s tím, že v posledních letech Portugalsko a ČR měnily pořadí, jejich hodnoty však byly velmi blízké.

Bližším pohledem na vývoj roční změny HDP a roční změny vypouštěného množství emisí skleníkových plynů u vybraných států bylo potvrzeno, že ve většině případů, kdy poklesl HDP, se také snížilo vypouštěné množství emisí (s výjimkou Maďarska a Švédska v roce 1991). Viditelné je to především u ČR a Maďarska v první polovině devadesátých let 20. století, kdy tyto země procházely velkou restrukturalizací svých ekonomik. Zajímavější je však sledovat, zda se dařilo snižovat emise při růstu HDP, neboť HDP vzrůstal u všech zemí ve vzorku v převážné většině let sledovaného období. Potvrdilo se,

že oddělení těchto dvou trendů (*decoupling*) bylo zjevné zejména v období 2004–2007 u Rakouska, Belgie, Maďarska a Švédska (OECD 2010b).

Změna energetické náročnosti HDP

Analýzou energetické náročnosti HDP u vybraných států bylo zjištěno, že u všech vybraných zemí poklesla energetická náročnost HDP ve sledovaném období 1990–2009, kromě Portugalska, kde ke změně k roku 2009 v porovnání s rokem 1990 nedošlo. Celkově se tedy jedná o pozitivní trend, byť se vybrané státy v poklesu liší. Rozdělením intervalu, vymezeného zemí s největším poklesem energetické náročnosti a zemí s nejmenším poklesem, na tři části vyplynulo, že v kategorii s vysokým poklesem jsou ČR (z hodnoty 0,33 v roce 1990 na 0,20 v roce 2009, tj. o 39,4 %), Maďarsko (0,25 → 0,17, tj. o 32 %) a Švédsko (0,23 → 0,16, tj. o 30,4 %); se středním poklesem jsou Řecko (0,13 → 0,11, tj. o 15,4 %), Belgie (0,21 → 0,18, tj. o 14,3 %) a Rakousko (0,14 → 0,12, tj. o 14,3 %); zemí s nízkým poklesem je Portugalsko (0,13 → 0,13, tj. o 0 %) (OECD 2012).

Z hlediska předpokladu, že čím vyšší je míra poklesu náročnosti ekonomiky na spotřebu energie, tím lepší bude míra snižování celkových emisí skleníkových plynů, lze zařadit vybrané státy do kategorií nízké, střední a vysoké v rámci proměnné „změna energetické náročnosti HDP“ takto: nízká – Portugalsko; střední – Řecko, Belgie, Rakousko; vysoká – ČR, Maďarsko a Švédsko.

DISKUSE VÝSLEDKŮ

Tabulky č. 3 a 4 ukazují přehled zjištěných hodnot proměnných v kategorii nízké, střední a vysoké:

*Tabulka č. 3
Míra implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů
ve vybraných zemích EU*

Stát	Závislá proměnná	Nezávislé proměnné		
	Míra implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů	Míra ambicí v mezinárodní politice ochrany životního prostředí	Hrubý domácí produkt	Změna energetické náročnosti HDP
Belgie	Střední	Střední	Vysoká	Střední
ČR	Střední	Nízká	Nízká	Vysoká
Maďarsko	Střední	Nízká	Nízká	Vysoká
Portugalsko	Střední	Nízká	Nízká	Nízká
Rakousko	Střední	Vysoká	Vysoká	Střední
Řecko	Střední	Nízká	Střední	Střední
Švédsko	Vysoká	Vysoká	Vysoká	Vysoká

Zdroj: Autor.

Tabulka č. 4
Míra snižování celkových emisí skleníkových plynů ve vybraných zemích EU

Stát	Závislá proměnná	Nezávislé proměnné		
	Míra snižování celkových emisí skleníkových plynů (podle Kjótského protokolu)	Míra ambicí v mezinárodní politice ochrany životního prostředí	Hrubý domácí produkt	Změna energetické náročnosti HDP
Belgie	Střední	Střední	Vysoká	Střední
ČR	Vysoká	Nízká	Nízká	Vysoká
Maďarsko	Vysoká	Nízká	Nízká	Vysoká
Portugalsko	Nízká	Nízká	Nízká	Nízká
Rakousko	Nízká	Vysoká	Vysoká	Střední
Řecko	Nízká	Nízká	Střední	Střední
Švédsko	Vysoká	Vysoká	Vysoká	Vysoká

Zdroj: Autor.

Z tabulky č. 3 je zřejmé, že vztah míry implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů těsně překračuje hranici pro významný soulad, jak byl definován pro účely tohoto článku v části „Postup implementace a dodržování závazků“, u jedné nezávislé proměnné, a to u „Změny energetické náročnosti HDP“ – čtyři případy ze sedmi. U Švédska, Belgie a Řecka je patrné, že se hodnota nezávislých proměnných promítá do míry implementace (u Belgie a Řecka až na jednu výjimku). Je vidět, že míra implementace na střední úrovni (tj. bez zavedení těch nejprogresivnějších prvků jako u Švédska, avšak při existenci prvků implementace vyplývajících z obvyklých politik u ostatních sledovaných členských států EU) může být realizována i v podmínkách země, která jinak vykazuje u nezávislých proměnných nízké hodnoty (Portugalsko).

Z tabulky č. 4 vyplývá, že významný soulad s identifikovanými rozdíly v rámci závislé proměnné vykazuje proměnná „Změna energetické náročnosti HDP“ – v pěti případech ze sedmi –, čímž se zřejmě potvrzuje úzká provázanost využívání energie a snahy zmírnit změnu klimatu omezováním emisí skleníkových plynů. Hraniční proměnnou je „Míra ambicí v mezinárodní politice ochrany životního prostředí“, která ve sledovaném vzorku těsně překračuje hranici pro významný soulad. Je potřeba zdůraznit, že tabulka č. 4 pracuje s redukčními závazky podle Kjótského protokolu, které byly pro všechny země ve vzorku téměř totožné (až na Maďarsko). Proměnná „Míra snižování celkových emisí skleníkových plynů“ by pochopitelně byla mnohem shovívavější k Řecku a Portugalsku, pokud by byla vztahena k upravenému závazku podle sdílení zátěže v rámci EU, který byl definován později. Tyto země dostaly možnost, aby jejich emise skleníkových plynů namísto redukce vzrostly do určité výše, čehož tyto země využily. Příklad uvolnění původně redukčního závazku a následné zvyšování emisí však neplatí vždy, neboť například Švédsku byl v rámci dohody EU jeho původně redukční závazek také uvolněn (byť výrazně

méně než Portugalsku a Řecku), ale tato skutečnost, jak se zdá, nijak neotupila motivaci Švédska nasadit komplexní opatření pro snižování emisí, takže k roku 2009 byly švédské emise dokonce níže, než mu stanovil původní redukční závazek podle Kjótského protokolu. Motivace Švédska ovšem může být vysvětlena jeho tradiční a ve sledovaném vzorku zemí výjimečnou historií politiky v oblasti ochrany životního prostředí a klimatu.

Právě švédský příklad se jeví jako učebnicový – vykazuje vysoké hodnoty všech proměnných. Proti tomu však lze postavit příklad Rakouska, které také vykazuje vysoké hodnoty u většiny nezávislých proměnných, či střední u jedné, avšak závislá proměnná je přesně na opačném pólu než u Švédska – na nízké hodnotě. Určitým vysvětlením může být proměnná „Změna energetické náročnosti HDP“, v níž mělo Rakousko již v roce 1990 velmi vysoké hodnoty, co se týká energetické účinnosti, proto se dopad dalšího zlepšování v tomto indikátoru v období 1990–2009 neprojevil tak výrazně na rakouské závislé proměnné. S ohledem na vyjednávání parametrů režimu a závazků po roce 2012 se tedy nabízí otázka dalšího výzkumu především v oblasti správného nastavení závazků jednotlivých zemí, které by lépe odráželo stav a podmínky jednotlivých zemí.

* * *

Srovnání sedmi evropských zemí s podobným počtem obyvatel potvrdilo složitost problematiky implementace a naplňování závazků režimu ochrany klimatu, na jejichž průběh může působit řada faktorů. U míry implementace nástrojů pro snižování emisí skleníkových plynů těsně překračuje hranici pro významný soulad jedna nezávislá proměnná – „Změna energetické náročnosti HDP“.

Empirická analýza navíc ukázala významnou korelaci mezi změnou energetické náročnosti HDP a mírou snižování celkových emisí skleníkových plynů. Tento výsledek ukazuje, že úspěšná implementace a dodržování závazků v oblasti ochrany klimatu je podmíněna změnou (snižováním) energetické náročnosti HDP.

Na případech Rakouska a Švédska je vidět, že podobné hodnoty ve většině nezávislých proměnných nezaručují stejný výsledek u závislé proměnné. V této souvislosti by bylo vhodné v rámci dalšího výzkumu analyzovat možnosti správného nastavení závazků jednotlivých zemí, které by lépe odráželo stav a podmínky jednotlivých zemí. Tato otázka hraje a bude hrát klíčovou roli při vyjednávání parametrů mezinárodního režimu ochrany klimatu a závazků po roce 2012, kdy uplyne první kontrolní období Kjótského protokolu.

¹ Z roku 2009 jsou k dispozici údaje o celkových emisích skleníkových plynů (CO₂ ekv.) ve sledovaných zemích.

² Podíl ČR (jako země s největším podílem ve sledovaném vzorku zemí) na celkových emisích oxidu uhličitého k referenčnímu roku 1990 nepřesahoval 1,2 % (UNFCCC 2011a).

³ V rámci sdílení zátěže při plnění společného redukčního cíle emisí skleníkových plynů EU byly dohodnuty redukční či omezující cíle pro jednotlivé státy tehdejší EU-15 (viz Rozhodnutí Rady 2002/358/ES ze dne 25. dubna 2002 o schválení Kjótského protokolu k Rámcové úmluvě OSN o změně klimatu jménem Evropského společenství a o společném plnění závazků z něj vyplývajících).

⁴ U Maďarska není rok 1990 referenčním rokem tak jako u ostatních států, neboť si zvolilo jako referenční množství emisí skleníkových plynů průměrnou hodnotu z let 1985, 1986 a 1987 (což Kjótský protokol umožnil zemím s tranzitivní ekonomikou).

⁵ Podle údajů z 5. národních sdělení uvedených zemí v souladu s dodržováním závazků podle UNFCCC.

⁶ Švédská věda mohla v tomto směru symbolicky navazovat již na vědecký článek Svante Arrhenia z roku 1896, který se týkal souvislosti množství emisí oxidu uhličitého a růstu teploty atmosféry.

⁷ *Mezinárodní konference o měnící se atmosféře: Důsledky pro globální bezpečnost* proběhla v Toronto roku 1988.

Literatura

- Ackermann, Thomas – Andersson, Göran – Söder, Lennart (2001): Overview of government and market driven programs for the promotion of renewable power generation. *Renewable Energy*, Vol. 22, No. 1–3, s. 197–204.

- Adger, W. Neil (1995): Compliance with the Climate Change Convention. *Atmospheric Environment*, Vol. 29, No. 16, s. 1905–1915.
- Baettig, Michèle B. – Brander, Simone – Imboden, Dieter M. (2008): Measuring countries' cooperation within the international climate change regime. *Environmental Science & Policy*, Vol. 11, No. 6, s. 478–489.
- EEA (2010): Evropské životní prostředí – stav a výhled 2010: Shrnutí. Kodaň: Evropská agentura pro životní prostředí. Převzato: EEA-JRC-WHO (2008): Impacts of Europe's changing climate – 2008 indicator-based assessment: Joint EEA-JRC-WHO Report. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Engfeldt, Lars-Göran (2009): *From Stockholm to Johannesburg and Beyond*. Edita Västra Aros.
- Eyckmans, Johan – Cornillie, Jan – Van Regemorter, Denise (2002): Efficiency and Equity in the EU Burden Sharing Agreement. Working Paper Series, No. 2000-02. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, 25. 11. 2012, <<http://ideas.repec.org/p/ete/etewps/ete0002.html>>.
- Fichtner, Wolf – Goebelt, Mathias – Rentz, Otto (2001): The efficiency of international cooperation in mitigating climate change: analysis of joint implementation, the clean development mechanism and emission trading for the Federal Republic of Germany, the Russian Federation and Indonesia. *Energy Policy*, Vol. 29, No. 10, s. 817–830.
- Giddens, Anthony (2011): *The Politics of Climate Change*. 2nd Edition. Cambridge: Polity Press.
- Goulder, Lawrence – Parry, Ian – Williams, Robertson – Burtraw, Dallas (1999): The cost-effectiveness of alternative instruments for environmental effectiveness in a second best setting. *Journal of Public Economics*, Vol. 72, No. 3, s. 329–360.
- Gummer, John – Moreland, Robert (2000): The European Union and Global Climate Change. A Review of Five National Programmes. London: Sancroft International Ltd.
- Haas, Peter, M. (1992): Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination. *International Organization*, Vol. 46, No. 1 (Winter), s. 1–35.
- Hanks, Jonathon (2002): Voluntary agreements, climate change and industrial energy efficiency. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 10, No. 2, s. 103–107.
- Hlaváček, Jiří – Kalousová, Magdaléna – Renéová-Mohn, Markéta – Pokorný, Lukáš (eds., 2009): Proces „Životní prostředí pro Evropu“: Úspěchy a výzvy. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR.
- Chayes, Abram – Chayes, Antonia Handler (1993): On Compliance. *International Organization*, Vol. 47, No. 2, s. 175–205.
- Chasek, Pamela S. – Downie, David L. – Brown, Janet Welsh (2010): *Global Environmental Politics*. 5th Edition, Boulder, CO: Westview Press.
- Jacobson, Harold K. – Weiss, Edith Brown (1995): Strengthening Compliance with International Environmental Accords: Preliminary Observations from a Collaborative Project. *Global Governance*, Vol. 1, No. 2 (May–August), s. 119–148.
- Karns Margaret P. – Mingst Karen A. (2004): *International Organizations: The Politics and Processes of Global Governance*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Kovanda, Jan – Hák, Tomáš (eds., 2009): *Situační zpráva ke Strategii udržitelného rozvoje ČR*. Praha: Ministerstvo životního prostředí.
- Metz, Bert – Davidsson, Ogunlade R. – Bosch, Peter R. – Dave, Rutu – Meyer, Leo A. (eds., 2007): Contribution of Working Group III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge – New York: Cambridge University Press.
- Nikitina Elena (2001): Russia: Climate policy formation and implementation during the 1990s. *Climate Policy*, Vol. 1, No. 3, s. 289–308.
- Nováček, Pavel (2010): *Udržitelný rozvoj*. Olomouc: UP Olomouc.
- OECD (2009): The Economics of Climate Change Mitigation: Policies and Options for Global Action beyond 2012. Paris: OECD.
- OECD (2008): Studies on Environmental Innovation: Environmental Policy, Technological Innovation and Patents. Paris: OECD.
- Oliveira, Jose Antonio Puppim de (2009): The implementation of climate change related policies at the subnational level: An analysis of three countries. *Habitat International*, Vol. 33, No. 3, s. 253–259.
- Sewell, Granville C. (1996): Conflicting beliefs: National implementation of the United Nations Framework Convention on Climate Change. *Environmental Impact Assessment Review*, Vol. 16, No. 3, s. 137–150.
- Simeonova, Katja (1997): Policies and Measures to Address Climate Change in Central and Eastern European Countries. *Applied Energy*, Vol. 56, No. 3–4, s. 445–461.
- Sommestad, Lena – Gersdorff, Agnes von (2008): The Development of the Swedish Climate Strategy: A summary of the data produced by The Swedish Energy Agency and The Swedish Environmental Protection Agency ahead of Checkpoint 2008. 25. 11. 2012, <<http://www.energimyndigheten.se/Global/Engelska/News/The%20development%20of%20the%20Swedish%20Climate%20Strategy.pdf>>.
- Steiner, Andrej – Martonakova, Henrieta – Guziova, Zuzana (eds., 2003): Environmental Governance Sourcebook. UNDP RBEC.
- Victor, David G. – Raustiala, Kal – Skolnikoff, Eugene B. (eds., 1998): *The Implementation and Effectiveness of International Environmental Commitments: Theory and Practice*. Cambridge: MIT Press.

Dokumenty

- Austrian Federal Government (2010): Fifth National Communication under the UNFCCC. Vienna: Austrian Federal Government, 25. 11. 2012, <http://unfccc.int/national_reports/annex_i_natcom/submitted_natcom/items/4903.php>.
- Council of the European Union (2006): Renewed EU Sustainable Development Strategy (10917/06). Brussels: Council of the European Union, 25. 11. 2012, <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st10/st10917.en.06.pdf>>.
- Council of the European Union (2007): European Council Conclusions 7224/1/07 rev 1. Brussels: Council of the European Union, 25. 11. 2012, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/93135.pdf>.
- European Commission (2010): Europe 2020. Brussels: European Commission, 25. 11. 2012, <http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm>.
- Evropská komise (2010): First European Climate Change Programme. Brussels: Evropská komise, 16. 12. 2010, 25. 11. 2012, <http://ec.europa.eu/clima/policies/eccp/first_en.htm>.
- Evropský parlament (2002): Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1600/2002/ES ze dne 22. července 2002 (L 242/1). Brusel: Evropský parlament, 25. 11. 2012, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:15:07:32002D1600:CS:PDF>>.
- Evropský parlament (2003): Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/87/ES ze dne 13. října 2003 o vytvoření systému pro obchodování s povolenkami na emise skleníkových plynů ve Společenství (L 275). Brusel: Evropský parlament, 25. 11. 2012, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0087:CS:HTML>>.
- Evropský parlament (2008): Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/101/ES ze dne 19. listopadu 2008, kterou se mění směrnice 2003/87/ES za účelem začlenění činností v oblasti letectví do systému pro obchodování s povolenkami na emise skleníkových plynů ve Společenství (L 8/3). Brusel: Evropský parlament, 25. 11. 2012, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:008:0003:0021:cs:PDF>>.
- Evropský parlament (2009a): Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/31/ES ze dne 23. dubna 2009 o geologickém ukládání oxidu uhličitého (L 049). Brusel: Evropský parlament, 25. 11. 2012, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:140:0114:0135:CS:PDF>>.
- Evropský parlament (2009b): Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/33/ES o podpoře čistých a energeticky účinných silničních vozidel (L 120/5). Brusel: Evropský parlament, 25. 11. 2012, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:120:0005:0012:CS:PDF>>.
- Hellenic Republic. Ministry of Environment, Energy and Climate Change (2010): 5th National Communication to the UNFCCC. Athens: Ministry of Environment, Energy and Climate Change, 25. 11. 2012, <http://unfccc.int/national_reports/annex_i_natcom/submitted_natcom/items/4903.php>.
- Hungary (2009): 5th National Communication to the UNFCCC. Budapest, 25. 11. 2012, <http://unfccc.int/national_reports/annex_i_natcom/submitted_natcom/items/4903.php>.
- Ministerstvo životního prostředí (2011): EÚ ETS (emisní obchodování). Praha: Ministerstvo životního prostředí, 25. 11. 2012, <http://www.mzp.cz/cz/euets_emisni_obchodovani>.
- Ministry for the Environment, Physical Planning and Public Works of Greece (1995): First National Communication in compliance with the obligations under UNFCCC. Athens: Ministry for the Environment, Physical Planning and Public Works of Greece, 25. 11. 2012, <<http://maindb.unfccc.int/public/country.pl?country=GR>>.
- Ministry of the Environment of the Czech Republic (2009): Fifth National Communication on the UNFCCC. Prague: Ministry of the Environment of the Czech Republic, 25. 11. 2012, <http://unfccc.int/national_reports/annex_i_natcom/submitted_natcom/items/4903.php>.
- Ministry of the Environment Sweden (2009): Sweden's Fifth National Communication on Climate Change. Stockholm: Ministry of the Environment Sweden, 25. 11. 2012, <http://unfccc.int/national_reports/annex_i_natcom/submitted_natcom/items/4903.php>.
- National Climate Commission (2009): Belgium's Fifth National Communication under the UNFCCC. Brussels: National Climate Commission, 25. 11. 2012, <http://unfccc.int/national_reports/annex_i_natcom/submitted_natcom/items/4903.php>.
- OECD (2010a): OECD Factbook. Economic, Environmental and Social Statistics. Paris: OECD, 30. 8. 2011, <http://www.oecd.org/document/0,3746,en_2649_201185_46462759_1_1_1_1,00.html>.
- OECD (2010b): Statistics from A to Z. Paris: OECD, 30. 8. 2012, <http://www.oecd.org/document/0,3746,en_2649_201185_46462759_1_1_1_1,00.html>.
- OECD (2012): OECD. StatExtracts. Paris: OECD, 13. 9. 2012, <<http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=558>>.
- Portuguese Environment Agency (2010): Fifth National Communication to the United Nations Framework Convention on Climate Change. Amadora: Portuguese Environment Agency, 25. 11. 2012, <http://unfccc.int/national_reports/annex_i_natcom/submitted_natcom/items/4903.php>.
- Rada Evropské unie (1999): Rozhodnutí Rady ze dne 26. dubna 1999, kterým se mění rozhodnutí 93/389/EHS o mechanismu monitorování emisí CO₂ a jiných skleníkových plynů. Brusel: Rada Evropské unie, 25. 11. 2012, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004D0280:CS:HTML>>.
- Rada Evropské unie (2002): Rozhodnutí Rady 2002/358/ES ze dne 25. dubna 2002 o schválení Kjótského protokolu k Rámcové úmluvě OSN o změně klimatu jménem Evropského společenství a o společném plnění

závazků z něj vyplývajících (L 130). Brusel: Rada Evropské unie, 25. 11. 2012, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002D0358:CS:HTML>>.

- UNFCCC (2011a): Status of Ratification of the Kyoto Protocol. Bonn: UNFCCC, 28. 8. 2011, <http://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php>.
- UNFCCC (2011b): National Inventory Submissions 2011. Bonn: UNFCCC, 25. 8. 2011, <http://unfccc.int/national_reports/annex_i_ghg_inventories/national_inventories_submissions/items/5888.php>.
- United Nations (1992): United Nations Framework Convention on Climate Change. New York: United Nations, 25. 11. 2012, <<http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>>.
- United Nations (1998): Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change. New York: United Nations, 25. 11. 2012, <<http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>>.

Poznámka

Autor děkuje oponentům za cenné podněty k článku a dále také doc. PhDr. Janu Karlasovi, MA, Ph.D., za konzultace, které přispěly ke zkvalitnění textu. Tento výstup vznikl v rámci projektu Specifického vysokoškolského výzkumu (2011) č. 263 507, Současné formy vládnutí: národní, lokální a mezinárodní úroveň.